

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

**ФАКУЛТЕТ "СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ
НАУКИ"
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

АДЕЛ ХАРЪ

**ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ АГРЕСИВНОТО ПОВЕДЕНИЕ
НА СТУДЕНТИТЕ И УПОТРЕБАТА НА ПСИХОАКТИВНО
ВЕЩЕСТВО ОТ ТИПА "АРГИЛ"**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен “доктор”,
професионално направление 3.2. „Психология“,
докторска програма „Обща психология“

Научен ръководител:
доц. д-р Красимир Иванов

Варна
2024 г.

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ФАКУЛТЕТ "СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ
НАУКИ"
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

АДЕЛ ХАРЪ

**ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ АГРЕСИВНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА
СТУДЕНТИТЕ И УПОТРЕБАТА НА ПСИХОАКТИВНО
ВЕЩЕСТВО ОТ ТИПА "АРГИЛ"**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен “доктор”,
професионално направление 3.2. „Психология“,
докторска програма „Обща психология“

Научен ръководител:
доц. д-р Красимир Иванов

Рецензенти:
доц. д-р Ваня Христова
доц. д-р Павлина Дамянова

Варна
2024 г

Дисертацията е представена в обем от 133 страници основен текст и се състои от въведение, преглед на литературата по изследователската тема, три глави, заключения и препоръки, списък с използвана литература, приложения. Дисертационният труд съдържа 2 фигури, 12 таблици и 4 графики, които представят резултатите от изследването.

Библиографската справка съдържа 189 заглавия на английски, руски, арабски и иврит. Представени са 2 отделни приложения, които съдържат въпросниците за провеждане на изследването.

Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра “Психология” по докторска програма „Обща психология“.

Защитата на дисертационния труд пред научно жури ще се състои на 9 август 2024 г. от 10,00 часа в заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Материалите по защитата са на разположение в канцеларията на катедра „Психология“, както и на интернет страницата на университета.

I. ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Въведение

Пушенето на наргиле от традиционна практика, свързана с традицията в арабските държави, придобива все по-голяма популярност сред младите хора в цяла свят. Това се дължи на лесния достъп до наргиле за по-младото поколение и превръщането му в популярна форма за прекарване на времето с приятели. Пушенето на наргиле е спорен въпрос в обществото. От една страна, явлението се разпространява ден след ден на места, където пушенето на наргиле е разрешено и се счита за една от психологическите и социалните нужди на хората за отпих. От друга страна, съществуват недвусмислени доказателства, че пушенето на наргиле води до пристрастяване, и подобно да другите видове тютюнопушене, е свързано с увеличаване на риска от белодробни заболявания, рак и ранна смърт.

Социалните характеристики, свързани с различията в нивата на тютюнопушене в Израел, показват, че сред няколко подгрупи в израелското население употребата на тютюнопушене е висока, например арабски мъже, мъже, които по-малко заможни, които имат по-ниско образователно ниво и мъже имигранти. Тези подгрупи трябва да бъдат приоритизирани за интервенция, за да се намали тежестта на тютюнопушенето. За да бъдат ефективни, полът, културният произход и социално-икономическите характеристики трябва да бъдат взети предвид при разработването и прилагането на културно съгласувани интервенции за контрол на тютюнопушенето и превенция на агресията.

2. Актуалност и значимост на темата на изследването

Тютюнопушенето е глобален проблем според Световната Здравна Организация. То все още е основна причина за предотвратими заболявания в Съединените щати, въпреки

намаляването на броя на пушачите през последните години и струва повече от 600 милиарда долара на американската икономика през 2018 г., включително: повече от 240 милиарда долара разходи за здравеопазване, близо 185 милиарда долара загубена производителност от заболявания, свързани с тютюнопушенето и здравословни състояния, близо 180 милиарда долара загубена производителност от преждевременна смърт, свързана с тютюнопушенето, 7 милиарда долара загубена производителност от преждевременна смърт от излагане на вторичен дим. Това определя тютюнопушенето **като проблем от голямо обществено значение**, свързан не само със здравеопазването и социалното осигуряване, но и фактор, който определя производителността на труда и качеството на живота на пушачите, но и на техните семейства.

Данните сочат, че броят на младите хора употребяващи наргиле в Израел непрекъснато се увеличава. Подобни са данните за скандинавските и прибалтийските страни, в арабските страни, както и в САЩ. Това се дължи както на достъпната цена на продукта, така и на превръщането му в тренд и младежка субкултура, социално приемлив начин за прекарване на свободното време в група. В същото време изследванията сочат, че младите хора смятат пушенето на водна лула за по-малко вредно защото димът се пречиства от водата, и поради същата причина не води до пристрастяване. Все още няма разработени и ефективно прилагани програми за превенция на пушенето на наргиле, както и регламенти които да подпомагат ограничаването му.

Актуалността на изследването се определя от това, че все повече изследователи посочват връзката между пушенето на наргиле и увеличението на нивата на агресивни прояви сред употребяващите. Това поставя на дневен ред не само необходимостта от разработването на програми за превенция на заболяванията, свързани с тютюнопушенето чрез наргиле, но и превенция на агресията и проявите на насилие, които са свързани с употребата на наргиле.

За тази цел е необходимо по-задълбочено познаване на връзката между употребата на наргиле и агресивното поведение на употребяващите, както и изучаване на връзката между личностовите особености и нагласите към употреба на наргиле.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването са причините за засилена употреба на наргиле сред арабските студенти в Израел като проява на социална дезадаптация.

Предмет на изследването са факторите, които определят нагласите към пушенето на наргиле и връзката им с агресивното поведение.

4. Изследователски проблем

Авторът си поставя за цел да изследва каква е връзката между нагласите на арабските студенти в района на Хаифа, Израел към пушенето на наргиле и негативното им социално поведение – агресия.

Редица проучвания показват, че има различни предиктори, които са свързани с употребата на наргиле, като културни и социални детерминанти. Известно е, че разпространението на явлението пушене на наргиле е много високо в арабското общество, а арабската общност е колективно и най-вече традиционно общество. Следователно връзката между членовете на общността остава силна. Обикновено арабите пушат наргиле в група, а понякога поведението им е негативно и антисоциално поради загубата на контрол върху пушенето на наргиле.

5. Авторова теза

Авторът застъпва тезата, че пушенето на наргиле не е безобиден начин за прекарване на времето с приятели, а значим обществен проблем. Той разглежда рисковете, които съпровождат употребата на наргиле като вид тютюнопушене, за здравето и психичното функциониране на младите хора, но също така смята, че проблемът се подценява защото има и други, недобре изследвани аспекти като проявите на агресия сред употребяващите, които

следва да бъдат взети предвид при формирането на политиките за обществено здравеопазване и политиките за превенция на насилието.

6. Хипотези на изследването

Нагласите към пушенето на наргиле са свързани с различни фактори като ситуация на употребата, честота на пушене, време, отделено за пушене и начин на вдишване на дима (пристрастяване). Социални фактори като пол, специалността, която се изучава в университета, и местоживеенето – също влияят върху нагласите към тютюнопушенето и честотата на употреба.

Освен това се очаква, че нагласите към пушенето на наргиле влияят върху поведението на младите хора и по-конкретно са свързани с проявите на агресия.

Авторът формулира 8 хипотези:

1. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите, които пушат наргиле и тези, които не пушат наргиле.
2. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите, които пушат наргиле с различна честота.
3. Има статистически значима разлика в нагласите към наргилето между студентите, които пушат наргиле и са прирастени към него (вдишват дима дълбоко в белите си дробове) и тези, които не са прирастени (не вдишват дим).
4. Съществува връзка между времето, отделено за пушене, и нагласите на пушачите към наргилето.
5. Съществува връзка между нагласите към пушенето на наргиле и нивото на агресия на студентите.
6. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите според специалността, която изучават в университета.
7. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргилето между студентите според пола.

8. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите според тяхното местоживееене.

7. Изследователски задачи:

1. Да се направи обзор на литературата и да се проучат причините, които водят до пушенето на наргиле сред младите хора и разпространението на този проблем и последствията от него.
2. Да се проучи проблемът с агресията сред младите хора и факторите, които влияят за наблюдаваната повишена агресия в тази възраст.
3. Да се изследва връзката между нагласите за пушене на наргиле на студентите, които пушат, и тези, които не използват наргиле.
4. Да се проучи дали има зависимост между нагласите и честотата употреба на наргиле.
5. Да се проучат нагласите на студентите, които редовно използват, и тези, които понякога използват, и да се види дали времето, което студентите прекарват в пушене, се определя от техните нагласи.
6. Да се проучи дали има връзка между отношението към пушенето на наргиле и нивото на агресия сред арабските студенти.
7. Да се провери дали има полови различия между студентите по отношение на нагласите към пушенето на наргиле.
8. За да се провери дали социалните фактори като специалността в университета и местоживееенето на респондентите влияят върху нагласите към пушенето на наргиле.

9. Методология на изследването

Проведеното изследване в количествено, като са използвани два въпросника за събиране на данните.

9.1. Въпросник за употребата на наргиле

За да измери нагласите към пушенето на наргиле, изследователят създаде инструмента за изследване след изучаване на психологическата и образователната литература, която обикновено е свързана с проблемите на отношението, и предишни проучвания за тютюнопушенето и употребата на наргиле. След процедурите за валидност въпросникът съдържа 23 елемента с отговори по скалата на Ликерт и 10 въпроса с въпроси с множествен избор. Въпросникът съдържа твърдения отнасящи се до пушенето на наргиле като: „Мисля, че пушенето на наргиле помага на човек да се отпусне“, „Мисля, че пушенето на наргиле е (вид) бунт срещу обществото“. "Съветвам приятелите си да спрат да пушат наргиле, защото това води до пристрастяване" , "Насърчавам приятелите си да пушат наргиле, защото това е едно от средствата за лична реализация“ и др. Въпросникът е представен като анекс към дисертационния труд.

Коефициентите на надеждност, установени в инструмента варират между (0,88 – 0,56). коефициентите на надеждност на общия инструмент достигнаха $\alpha = 0,71$. Този коефициент, според (Lawshe, 1975), надвишава изговорената стойност от 0,5, което означава, че инструментът за изследване има добър коефициент на надеждност.

Изследователят извлече надеждността на инструмента чрез изчисляване на вътрешната консистентност (Kronbach Alpha), коефициентът на надеждност на първата част е ($\alpha = 0,73$), а коефициентът на надеждност на втората част е ($\alpha = 0,78$), а коефициентът на надеждност на инструмента като цяло е ($\alpha = 0,83$), този коефициент е добър и отговаря на целите на изследването.

9.2. Въпросник за агресия

Използван е въпросникът на Buss & Perry (1992). Въпросникът включва 29 айтема за измерване на трите проявления на агресията: агресивно поведение (физическо и вербално), гняв и враждебност. От (анкетирания) ученик се изисква да реши до каква

степен всеки елемент му подхожда, като използва Ликертова скала, състояща се от 5 нива (1 означава силно несъгласен и 5 означава напълно съгласен).

Резултатът на всяко изследвано лице се изчислява сбор от всички айтеми в съответната скала, като се има предвид, че част от твърденията са обърнати.

Както вече споменахме, въпросникът се състои от четири различни подскали: Скалата за измерване на гнева включва 7 различни айтема, описващи различни реакции като: "1. Някои от приятелите ми мислят, че се ядосвам бързо", 8 "Аз съм тих човек.", „12. Бързо се ядосвам, но бързо се успокоявам“ и др.

Втората скала се отнася до поведението, изразяващи физическа агресия: "2. Може да съм склонен към насилие, за да получа и запазя правата си"; "5. Когато съм много ядосан, разбивам нещата“ и др.

Пет въпроса се отнасят към вербалната агресия: "4. Казвам директно на приятелите си, когато не съм съгласен с тях"; "6. Не мога да спра да споря, когато другите не са съгласни с мен" и др.

Враждебността е последната скала, включена във въпросника, състояща се от седем различни айтема: "3. Когато другите са мили с мен, се чудя какво искат“, "7. Чудя се защо понякога изпитвам огорчение и гняв към нещата“, "10. Подозирам непознати, когато са твърде общителни и мили с мен“ и др.

Докладваните коефициенти на скалата физическата и вербална агресия ($r = 0,83$), за враждебността са: ($r = 0,79$), а за вербалната агресия са ($r = 0,73$).

10. Ограничения на изследването

Това изследване е първото по рода си, което изследва отношението на студентите към пушенето на наргиле и връзката му с агресивното поведение. Това проучване е проведено в региона на Хайфа и следователно не представлява останалите региони в арабската общност и израелската общност. Ето защо има нужда от ново и обширно проучване, за да се знаят нагласите на студентите в други арабски региони, особено след като феноменът на пушенето

на наргиле е много разпространен в арабското общество и необходимостта е необходима, особено след периода на Корона, който трябва да повлияе на намаляването на тютюнопушенето на наргиле поради увреждане на здравето.

Препоръчва се също така да се проведе ново проучване, за да се проучат нагласите на арабските и еврейските студенти и студенти в Израел към пушенето на наргиле, поради разпространението на феномена пушене на наргиле в израелското общество, особено в еврейските училища.

Необходимо е да се проведе ново проучване, което да изследва нагласите на студентите към пушенето на наргиле, както и да се знае степента на разпространението му сред студентите в арабските училища след периода на короната, което повиши нивото на осведоменост за необходимостта от предотвратяване на болести и поддържане на здравето, особено след като болестите се разпространяват поради навика да се пуши в група.

Провеждане на проучване за изследване на нагласите на учениците в Израел (араби и евреи) към пушенето на наргиле след периода Корона, с цел повишаване на осведомеността за необходимостта от ограничаване на разпространението на това явление и показване на здравните, социалните и поведенческите опасности от пушенето на наргиле. В допълнение, тя помага в борбата с държавните институции, феномена на разпространението на пушенето на наргиле в кооперативните институции.

II. РАЗМЕР И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертацията е представена в обем от 133 страници основен текст и се състои от въведение, преглед на литературата по изследователската тема, три (3) отделни глави от експозицията, общи заключения и препоръки, списък с използвана литература, приложения. Дисертационният труд съдържа 2 фигури, 12 таблици и 4 графика, които представят резултатите от изследването.

Библиографската справка съдържа 189 заглавия английски, руски, арабски и иврит. Представени са 2 отделни приложения, които съдържат въпросниците за провеждане на изследването. Авторът е публикувал 3 научни статии по темата разглеждана в дисертацията.

Резюме	3
Въведение	5
Теоретична основа	8
Тютюн за наргиле, опасности и фактори, водещи до пушене на наргиле	8
Тютюневи компоненти и форми на тютюнопушене	8
Опасностите от пушенето на наргиле	15
Фактори, водещи до пушене на наргиле	22
Психологическите щети от пушенето на наргиле се разделят на два вида:	27
Теории за тютюнопушенето и пристрастяването към наргиле	30
2.1 Психологически теории, обясняващи пристрастяването	30
2.2. Пристрастяване, видове и теории	47
Видове пристрастяване	48
2.1.2 Фактори, причиняващи наркотична зависимост	56
2.1.3 Теории, обясняващи зависимостта от наркотици.	59
2.3 Пушене на наргиле и агресивно поведение сред студентите	73
2.4 Съвременни проучвания на наргиле (наргила) в Израел	75
3. Агресивно поведение сред младите хора	81

3.1 Психологически теории, обясняващи агресията	82
3.2 Агресивно поведение в училище	87
3.3 Агресивно поведение сред студентите	91
3.4 Пушене на наргиле и арабски студенти?	94
Заклучения	95
II. Изследователски дизайн и методология	98
Цели на проекта	98
Изследователски въпроси и задачи	98
Изследователски модел	100
Изследователска хипотеза	101
Методология на изследването	102
5.1. Въпросник за наргиле. (Приложение 1)	102
5.2. Въпросник за агресия (Приложение 2)	106
Изследователски процес.	108
Изследователска извадка	108
Резултати	110
III. Резултати от изследванията и обсъждане	122
1. Обсъждане на констатациите	122
1.1 Нагласи към пушенето на наргиле между пушачи и непушачи	122
1.2 Ситуационно определяне на нагласите към пушенето на наргиле	123
1.3 Положителни нагласи към пушенето на наргиле като предиктор за пристрастяване	124
1.4 Нагласи за пушене като предиктор на времето, отделено за тютюнопушенето	125
1.5 Пушенето наргиле нагласи като предиктор за агресия	125
Университетска специалност като предиктор на нагласите към пушенето на наргиле	126
1.7 Полът като предиктор на нагласите към пушенето на наргиле	127
1.8 Място на пребиваване като предиктор за нагласите за пушене на наргиле	128

2. Резюме и препоръки	130
3. Ограничения и бъдещи изследвания	133
Референции	134
Приложение 1	146
Приложение 2	150

III. РЕЗЮМЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Въведение

Във въведението на дисертационния труд е обоснована значимостта на избрания изследователски проблем. Актуалността на изследователския въпрос е свързана със засилената употреба на наргиле сред младите хора, като обхвата на този проблем достига над 100 милиона човека ежедневно в целия свят. Авторът посочва, че разпространението на това явление в арабските страни се увеличава сред младите хора на 18 и повече години. Процентът на пушачите на наргиле в Ливан е достигнал приблизително 15%. В Сирия делът на (9-12)%, а в страните от Персийския залив (4-12)%. В Йордания процентът е около 30%). Изследване проведено в Америка, върху извадка от ученици от шести до дванадесети клас, показва, че 10,5% от младите хора съобщават, че пушат наргиле. В друго проучване сред ученици от средните училища и гимназиите процентът на пушачите е (6,8-15%).

Авторът посочва, е засилената употреба се дължи на лесния достъп до наргиле за по-младото поколение, както и е свързано с културни фактори. Посочва се, че в Израел са проведени няколко изследвания за пушенето на наргиле само в училищата и не са проведени проучвания сред студенти. Резултатите от тези проучвания разкриват голямо разпространение на пушенето на наргиле в арабските и еврейските училища.

Изследванията, занимаващи се с въпроса за агресивното поведение сред студентите, се фокусират върху връзката между агресивното поведение и психологическото и социалното приспособяване.

Посочва се, че не е провеждано изследване за пушенето на наргиле и връзката му с агресивното поведение на студентите. Пушенето на наргиле често се подценява, особено като се има предвид, че то обикновено се случва в група, и крие опасности от експериментирането с рикоскови поведения при младите хора, като например замяна на водата в купата за наргиле с алкохол и смесване

на тютюн за водна лула с наркотици. Освен това тютюнът за водна лула не се контролира от Министерството на здравеопазването Палестинската автономия както и в Израел.

Първата глава описва теоретичната рамка на изследването. Главата започва с проучване на формите на тютюнопушене и на факторите, водещи до пушенето на наргиле.

Авторът прави подробен анализ на състава на тютюневите изделия и формите на пушене. В този параграф се обсъждат негативните ефекти от тютюнопушенето, тъй като те определят социално-икономическото значение на темата и възможното натоварване на обществените здравни системи. Авторът посочва, че Тютюнът се състои от следните компоненти: 1/ Никотин; 2/ Въглероден оксид; 3/ катран; 4/ Кадмий; 5/ Нитропирен; 6/Олово; 7/ Арсен, като описва негативното влияние на всеки един от тях върху човешкия организъм. Посочват се и вредите от пасивното пушене - засяга всички членове на семейството, живеещи в една и съща къща – къщата на пушача. Симптомите включват: дразнене на очите, носа и гърлото, задух, катар и кашлица. "Пасивното" принудително пушене може да доведе и до други усложнения и инфекции в дихателните пътища и белите дробове и т.н.

Обоснована е вредата от пушене на наргиле:

1. Тютюнът за наргиле е тъмен и съдържа по-голямо количество никотин от цигарения тютюн.

2. Тютюнът за наргиле съдържа по-голямо количество повече от 2-3 пъти от количеството, съдържащо се в цигарите тютюн и затова пушенето на наргиле трае около 45 минути.

3. Тютюнът за наргиле се внася от арабски страни като: Египет и Бахрейн, където няма контрол върху него, нито проучване за опасностите от него, но цигарите са под контрол.

4. Тютюнът за наргиле се смесва с мед и екстракти от различни плодове, които придават миризма, която омекотява вкуса му и намалява интензивността и горенето му, което прави пушенето по-удобно и продължава по-дълго време.

Авторът посочва, че проучванията също така показват, че общото време за издухване на наргиле отнема значително по-дълги периоди (30-90 минути / сесия), в сравнение със среден период от (5-6) минути за пушене на цигари. Дългите сесии на пушене на наргиле могат да се обяснят с влажния характер на дима от наргиле, който го прави по-приятен от сухия цигарен дим, като по този начин улеснява усвояването на по-големи количества дим от наргиле. Тази висока влажност и студен характер на хока дим улеснява по-дълбоко вдишване, което увеличава страничните ефекти от употребата на наргиле.

Световни проучвания показват, че пушенето на наргиле е рисково за здравето поведение. Съществува връзка между пушенето на наргиле и заболявания като рак на белия дроб, левкемия и високо кръвно налягане, в допълнение към хроничните заболявания в дихателната система и храносмилателната система. Рутинната и повтаряща се употреба на наргиле може да доведе до дългосрочно намаляване на концентрациите на кислород в кръвта. Тези проучвания показват, че пушенето на наргиле е по-опасно за здравето, колкото и пушенето на цигари, защото е подценявано.

В следващия параграф авторът се спира върху факторите, които водят от пушенето на наргиле.

Социални фактори - социалният конформизъм, натиска на групата, социалната адаптация в нова среда, желанието за само утвърждаване в групата от връстници. **Семейството** също е посочено като фактор, който повлиява решението за пушене. Авторът посочва, че най-влиятелните фактори при иницирирането на употребата на различни токсични вещества са имитацията на поведението на родители и роднини. Липсата на контрол от страна на родителите също е фактор, който води до злоупотреба. **Училището** - опасните поведения, вредни за здравето, са ясно и последователно свързани с негативното чувство към училището и чувството на отчуждение в него, както и следване на модели, които се проявяват там.

Психологически фактори- като справяне с фрустрацията, скриване на чувството за страх и обърканост, компенсация за други негативни преживявания на индивида, опит за бягство от реалността, опит за бягство от скуката или слаба личност. Някои юноши пушат цигари, за да се бунтуват срещу себе си, а също и срещу семейството и обществото.

Поведенчески фактори - пушенето се счита за едно от поведенията, които водят до опасно поведение. Опасните поведения са подредени по верижен начин, докато нездравословните поведения като тютюнопушене или консумация на алкохол водят до други по-опасни поведения. Пушенето на наргиле, например, води до консумация на алкохол и други опасни поведения като смесване на токсини с тютюн или замяна на водата в наргиле с алкохол. Ето защо поведенческата система на групата представлява проблем, ако се отклони от социално приетото поведение на поколението (Jessor, 1984).

Във следващия параграф авторът се спира на различните теории за пушенето на наргиле и пристрастяването. Разгледани са **социалната теория** на Бандура, според която детето учи според стимулация и имитация. **Теорията на социалното съответствие**, според която индивидът вижда необходимостта да принадлежи към групата и да бъде желан и обичан в нея и това го мотивира да усвоява поведения, които са насърчавани от групата. **Бихейвиористична теория на Скинър**, според която съществуването на положително подкрепление помага да се научи и придобие информация или поведение, където това поведение се повтаря. **Теория на планираното поведение на Айзен**-поведенческите намерения (които определят поведението) се влияят от нагласите, субективните норми и възприемания контрол по отношение на поведението; прилагането на тази теория предполага, че субективните норми на младежите за пушенето от връстници биха повлияли на тяхното поведенческо намерение и последваща вероятност за пушене. **Психоанализа** - според теорията на психоанализата, въведена от Фройд, устата е в основата на процеса

на чувство на удоволствие. Процесът на пушене на наргиле е забавен и може да обясни феномена "смучене на пръсти" на детето, което е еквивалентно на усещането за пушене на наргиле.

Както и теория на социалната мотивация, теория на социалните мрежи и теория на социалното влияние, теоретичен модел на здравните вярвания, социално-екологична теория, теория на социалния контрол, модел на социално развитие, теория на семейното взаимодействие, теория на проблемното поведение, теорията за здравословния начин на живот, които се опитват да обяснят взаимодействието на индивида с факторите на средата като обуславяща причина за пристрастяването и пушенето на наргиле.

По-нататък авторът разглежда видовете пристрастяване: физическа зависимост, поведенческа зависимост и психологическа зависимост. Подробно са разгледани са и факторите, които причиняват зависимост, както и личните характеристики, които създават предразположеност към формиране на зависимост. Разгледани са и биологичните и психологични теории за формиране на зависимост - теория на ендокринните жлези, теория за адаптацията на нервната система и т.н.

Авторът посочва, че пушенето на наргиле изглежда много наивен и прост начин за релаксация, но фактът, че се практикува в групи излага пушачите на опасно и трудно поведение поради влиянието на групата върху индивида, което води до опасно поведение като злоупотреба с вещества. Младите мъже, които пушат наргиле, смесват тютюна с плевели и билки и заменят водата в съда с различни алкохолни напитки и по този начин има много сериозни рискове за здравето. Друг риск от тютюнопушенето е груповото пушене пренасянето на зарази при предаването мундшука между пушачите.

Теоретичният анализ върху пушенето на наргиле завършва с обзор на съвременните изследвания по темата направени в Израел. Авторът посочва, че през последното десетилетие пушенето на тютюн, използващ наргиле, водна лула, се е превърнало в популярно и прието поведение сред тийнейджърите в Израел.

Въпреки че използването на водна лула е стар навик сред възрастните мъже от Близкия изток, появата му сред младежта е нова находка. Пушенето на наргиле се увеличава както сред арабските, така и сред еврейските младежи. Материалният статус и пола оказват влияние върху пушенето, както и ниската религиозна склонност, повишено родителско пушене и ниските академични постижения на учениците.

Третият голям раздел в първа глава разглежда **агресивното поведение сред младите хора**. Авторът посочва, че темата за агресията е обект на обширни проучвания и множество определения. Традиционният метод се фокусира върху последствията от поведението и определя агресията като поведение, чиито последици увреждат другите или имуществото, във физическия или психологическия смисъл на вредата. **Агресивно поведение в училище** - според проучванията, една трета от учениците в началните и средните училища и една четвърт от гимназистите твърдят, че проблемът с насилието в техните училища е много тежък и че ситуацията е толкова тежка, че 15,7% от учениците в началните и средните училища са били жертва на някаква форма на насилие. Посочва различни форми на насилие: Индивидуално насилие. Това насилие се крие в индивида и произтича от трудностите му да се адаптира в клас, в училище и в обществото. Общо училищно насилие - този вид насилие се случва, когато училищната среда е негативна, училищната система не е спокойна, административният орган и учителите не изпълняват задълженията си, както се изисква, до степен, че ситуацията е извън контрол.

Авторът предлага следните обяснения на училищното насилие: 1. училищното насилие, отражение на общността. Училището е малка общност, огледало на обществото. Когато едно общество е насилствено, учениците използват насилие в училище, защото социализацията на детето у дома хвърля сянка върху поведението му в училище с придружител. 2. Насилие поради опит в училищата- Учениците прекарват по-голямата част от деня си в

училище, придобиват знания и експериментират с различни поведения, ценности, правила и закони. Затова училището влияе върху растежа и поведението на детето. Учениците установяват реципрочни взаимоотношения и тези взаимоотношения могат да достигнат нивото на насилствена намеса, насочена от индивид или група индивиди към неактивен индивид или група. 3. Насилие в резултат на обстоятелствата. Тези косвени фактори, които влияят върху поведението на учениците, включват физически характеристики, социални характеристики, статус в класната стая, правила, убедителни системи, методи на изпълнение и реакцията на училището към ненормалното поведение на учениците. 4. Свързани с пола различия- разликите в агресивното поведение между половете произтичат от различията в биологичните, социалните и образователните аспекти. Социално-биологичният метод обяснява физиологичните различия като основа за разбиране на половите различия в агресивното поведение. Момчетата са физически слаби, като по този начин намаляват използването на пряко физическо насилие, предпочитайки да използват непряко вербално насилие. Социално-образователният подход се фокусира върху различията между половете в агресивно поведение, тъй като се отнася до околната среда, образованието и процеса на социализация за двата пола. Следователно момчетата са склонни да използват непряко насилие, предпочитайки краткосрочни и дългосрочни социални взаимоотношения, а за разлика от тях момчетата са големите социални групи. Момчетата използват повече непряко насилие, отколкото момчетата, свързани със социалната сфера, като бойкотиране, разпространение на слухове и други враждебни социални процеси. Докато момчетата използват пряко насилие, предимно физическо и вербално, а не момичета.

По-нататък авторът прави обор на изследваната върху агресивното поведение на студентите. Авторът цитра изследвания на арабски автори, според които студентите в Арабските университети отхвърлят идеята за агресия като цяло, но приемат насилие в случай на самозащита, представяне, пари или права.

Излагането и травматични събития повишава вероятността от проява на агресия. Други автори сочат, че мъжете, които са били подложени на болезнени инциденти, показват по-висока степен на гняв, вътрешна агресия и насилие, отколкото мъжете, които не са били подложени на болезнени инциденти. Потвърждават се и данни от други изследвания, че мъжете са по-склонни към агресивни прояви в сравнение с жените. Проучванията показват връзка между агресивното поведение и рискови поведения като злоупотреба с алкохол, токсини и тютюнопушене.

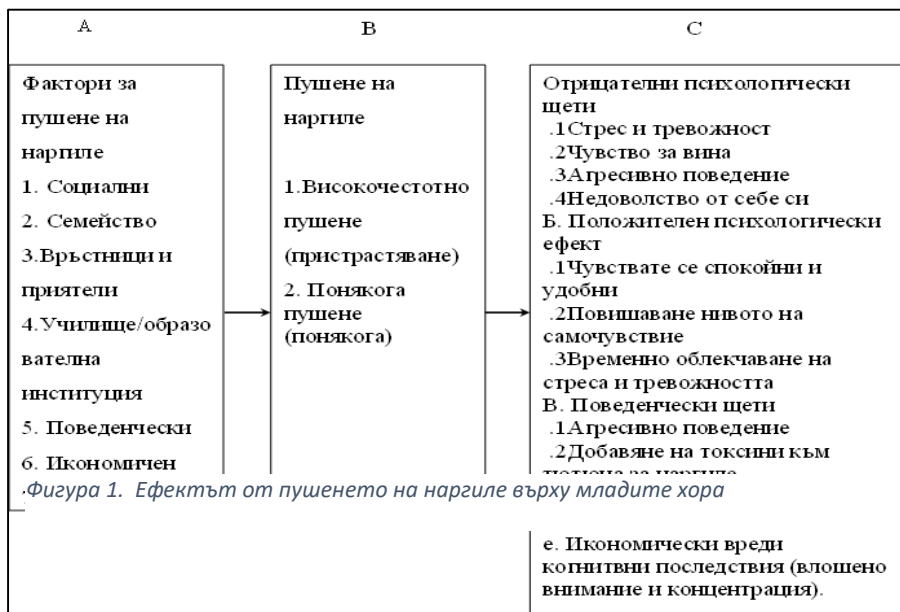
Резултатите от изследване проведено със студенти от университета Ал-Акса в Газа, показва, че стресовите събития (политически, училищни, социални, лични, семейни, здравни и психологически) засягат агресивното поведение.

Изследване сред студенти от първи курс във Факултета по социални науки в университета "Мохамед Будиаф", с цел проучване на нивото им на агресивно поведение. Резултатите от изследването показват, че нивото на физическо насилие сред студентите е ниско, докато нивото на вербална агресия е средно. Освен това проучване, проведено в Ирак, за да се изследва нивото на агресивно поведение на студентите в социалните мрежи, показва, че най-важните източници на агресивно поведение на студентите са коментарите на посетителите на сайта. Най-важните теми, които предизвикват агресивно поведение, са политически и религиозни въпроси.

Теоретичният обор завършва с анализ на изследванията върху пушенето на наргиле сред арабските студенти. Проучванията показват, че феноменът на пушенето на наргиле се е разпространил значително през последните години в израелското общество като цяло и в арабското общество в частност, тъй като процентът на разпространение достига 10,7% в арабското общество на възраст 15 и повече години. Във възрастовата група 15-17 години са 13,9% от мъжете и 4,3% от жените. Този процент се увеличава във възрастовата група 24-28 години до 16,6%, като 28,6% от мъжете и 4,3% от жените, а тази възрастова група представлява предимно студенти. Освен това проучванията показват, че насилието и

агресивното поведение са широко разпространени в арабската общност в Израел, а политическите и расистки условия в университетите водят до състояние на напрежение сред арабските студенти и затова те виждат пушенето на наргиле като средство за премахване на напрежението. Но психологическите им състояния може да са причина за прибягване до използването на агресивно поведение при пушене на наргиле, особено опасностите от пушенето на наргиле сесии при смесване на тютюн с токсини, употреба на алкохол и воденето на разговори, които водят до агресивно поведение, защото културата на цивилизования дебат в арабското общество е слаба и затова виждаме чести прояви на насилие. Агресивността е характерна за него. Освен това предишни проучвания показват, че агресивното поведение на студентите е свързано с психологически, социални, икономически и академични аспекти.

Първа глава завършва с обобщение и представяне на заключенията и изводите, направени въз основа на теоретичния анализ, обобщени на фиг.1. Колона А представя факторите, които определят или влияят върху решението за пушене на наргиле. Те биха могли да бъдат разделени на седем различни групи: 1.Социални; 2. Семейство; 3. Връстници и приятели; 4. Училище/учебно заведение; 5. Поведенчески; 6. Икономичен; 7. Политически. Колона В представя класификацията според честотата на употреба на наргиле: понякога или честа употреба

(зависимост). Колона С съдържа обобщение на последиците от пушенето на наргиле: включително положителни психологически ефекти, отрицателни психологически ефекти, поведенчески последици, отрицателни последици за физическото и психическото здраве, икономически вреди и др.

Втора глава представя дизайна и методологията на изследването.

1. Цели на изследването

Целта на настоящото изследване е да се изследват нагласите на Арабските студенти от висшите институти (университети и колежи) в областта на Хайфа, Израел към пушенето на наргиле и връзката на тези нагласи с агресивното поведение в техния университетски и обществен живот. Пушенето на наргиле в някои случаи води до рискови поведения сред студентите като агресивно поведение, злоупотреба с алкохол и наркотици. Изследването така има за цел да предостави данни в полза на програмите за превенция, насочени към намаляване на тютюнопушенето наргиле в общността като цяло и в студентската група в частност, за да се намали разпространението му и да се смекчат отрицателните ефекти на пушачите на наргиле, по-специално и общността като цяло, върху ефектите от пасивното пушене върху непушачите.

2. Изследователски въпроси и задачи

Изследването поставя следните изследователски въпроси:

Има ли връзка между нагласите към пушенето на наргиле и агресивното поведение на младите хора. Друг важен изследователски въпрос, на който искаме да отговорим, е има ли връзка между нагласите към пушенето на наргиле и различни социални фактори като специалността, изучавана в университета или местоживеенето на младия човек, и има ли полови различия по отношение на тези нагласи?

За да намерим отговорите на тези важни въпроси, формулирахме следните изследователски задачи:

1. Да се направи обзор на литературата и да се проучат причините, които водят до пушенето на наргиле сред младите хора и разпространението на този проблем и последствията от него.

2. Да се проучи проблемът с агресията сред младите хора и факторите, които влияят за наблюдаваната повишена агресия в тази възраст.
3. Да се изследва връзката между нагласите за пушене на наргиле на студентите, които пушат, и тези, които не използват наргиле.
4. Да се проучи дали има зависимост между нагласите и честотата употреба на наргиле.
5. Да се проучат нагласите на студентите, които редовно използват, и тези, които понякога използват, и да се види дали времето, което студентите прекарват в пушене, се определя от техните нагласи.
6. Да се проучи дали има връзка между отношението към пушенето на наргиле и нивото на агресия сред арабските студенти.
7. Да се провери дали има полови различия между студентите по отношение на нагласите към пушенето на наргиле.
8. За да се провери дали социалните фактори като специалността в университета и местоживеенето на респондентите се влияят върху нагласите към пушенето на наргиле.

3. Изследователски модел

Изследователският модел на изследването е представен на фигура 2. Нагласите към пушенето на наргиле са свързани с различни фактори като ситуация на употребата, честота на пушене, време, отделено за пушене и начин на вдишване на дима (пристрастяване). Социални фактори като пол, специалността, която се изучава в университета, и местоживееене – също влияят върху отношението към тютнонопушенето и честотата на употреба.

Освен това се очаква, че нагласите за пушене на наргиле влияят върху поведението на младите хора и са по-конкретно свързани с проявите на агресия.

4. Хипотези на изследването

Въз основа на теоретичния материал бяха формулирани следните хипотези:

1. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите, които пушат наргиле и тези, които не пушат наргиле.
2. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите, които пушат наргиле с различна честота.
3. Има статистически значима разлика в нагласите към наргилето между студентите, които пушат наргиле и са прирастени към него

Фигура 2. Модел на изследването

(вдишват дима дълбоко в белите си дробове) и тези, които не са прирастени (не вдишват дим).

4. Съществува връзка между времето, отделено за пушене, и нагласите на пушачите към наргилето.
5. Съществува връзка между нагласите към пушенето на наргиле и нивото на агресия на студентите.
6. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите според специалността, която изучават в университета.
7. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргилето между студентите според пола.

8. Има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите според тяхното местоживееене.

5. Методология на изследването

5.1. Въпросник за употребата на наргиле. (Приложение 1)

Изследователят създава инструмента за изследване, след като изучава психологическата и образователната литература, свързана като цяло с проблемите на отношението, и предишни проучвания за тютюнопушенето и употребата на наргиле. Инструментът за изследване първоначално се състоеше от (40) елемента, всеки от които има за цел да измери нагласите на учениците от държавните училища към наргилето и навиците и условията за пушене на наргиле сред учениците, които всъщност го пушат. Съответно, инструментът съдържа две части; първата част е насочена към всички ученици, които пушат и не пушат наргиле. Тази част съдържа (26) елемента, формулирани по положителен и отрицателен начин, за да отразят отношението на хората към пушенето на наргиле.

Тази част е проектирана в петстепенна ликертова скала (напълно съгласен, съгласен, неутрален, не съм съгласен, изцяло несъгласен). Коригирането на твърденията, отнасящи се до негативните нагласи към пушенето на наргиле, беше извършено съгласно таблицата (2).

Таблица 2. Ключ за корекция на елементите на инструмента в първата част

Тип преминаване	Напълно съм съгласен	съгласявам се	неутрален	Не съм съгласен	Изцяло несъгласен
Положителна	5	4	3	2	1
Отрицателна	1	4	3	4	5

Втората част съдържа (14) елемента, насочени само към пушачите на наргиле, а въпросите засягаха няколко въпроса, като времето на пушене, броя на ежедневните времена за пушене, мястото на пушене на наргиле, членовете на семейството, които

пушат наргиле и други въпроси, които обхващат реалността на пушенето на наргиле сред учениците в град Наблус.

Втората част отговори на въпросите, като ограда отговора, който отговаря на статута на индивида.

Автентичност и надеждност на въпросниците:

Редица първични копия бяха раздадени на някои професори в арабските колежи в отделите по физическо възпитание, психология, методи на преподаване и социология. Броят на тези компетентни и опитни контрольори достигна 14. Целта беше да се гарантира, че всички айтеми от въпросника са разбираеми за изследваните лица и да се определи валидността.

След получаване на бележки и предложения и обсъждане с контрольорите на някои въпроси, свързани с елементите на въпросника, айтемите на въпросника бяха съответно преработени и коригирани. Резултатите от анализа показват, че (7) от (40) позиции не отговарят на изискванията за валидност. В финалния си вариант въпросникът 33 айтема, от които 22) в първата част и 11) във втората част.

Коефициентите на надеждност, установени в инструмента, са по-големи от (0,5), коефициентите варират между (0,88 – 0,56). коефициентите на надеждност на целия инструмент достигнаха $\alpha = 0,71$. този коефициент, според (Lawshe, 1975), надвишава изговорената стойност от 0,5, което означава, че инструментът за изследване има добър коефициент на надеждност.

Валидността на скалата е използвана и за изследване на степента на целесъобразност на айтемите от въпросника. За тази цел са извлечени коефициентите на корелация между айтемите на въпросника и общия резултат от първата част само в ограничена извадка от 34 студенти, 20 от които са жени и 14 са мъже. Първата част на въпросника беше с 21 въпроса, т.е. един елемент беше изключен и бяха включени само айтемите, чиито коефициенти на корелация са статистически значими при две нива на значимост (0,01 и 0,05). Коефициентите на корелация варират между (0,21 до 0,73).

Табл.3 Коефициентите на корелация с общия резултат от първата част на въпросника.

въпрос по.	Коефициент на корелация	Ниво на значимост	въпрос по	Коефициент на корелация	Ниво на значимост
1.	0,37**	0,000	2.	0,44**	0,000
3.	0,24*	0,02	4.	0,29**	0,000
5.	0,21*	0,03	6.	0,54**	0,000
7.	0,32**	0,000	8.	0,62**	0,000
9.	0,56**	0,000	10.	0,39**	0,000
11.	0,62**	0,000	12.	0,39**	0,000
13.	0,44**	0,000	14.	0,29**	0,000
15.	0,22*	0,000	16.	0,03	0,758
17.	0,57**	0,000	18.	0,42**	0,000
19.	0,72**	0,000	20.	0,63**	0,000
21.	0,62**	0,000	22.	0,61**	0,000

** статистически значимо при ($\alpha = 0,01$)

* статистически значимо при ($\alpha = 0,05$)

Изчислена е вътрешната консистентност на въпросника (Kronbach Alpha), коефициентът на надеждност на първата част е ($\alpha=0,73$), а коефициентът на надеждност на втората част е ($\alpha =0,78$), а коефициентът на надеждност на инструмента като цяло е ($\alpha =0,83$), този коефициент е добър и отговаря на настоящите цели на изследването.

5.2. Въпросник за агресия

Използван е въпросник на Buss & Perry (1992), формулярът е разпределен в 29 елемента за измерване на трите измерения на агресията: агресивно поведение (физическо и вербално), гняв и враждебност. От (анкетирания) ученик се изисква да реши до каква степен всеки елемент му подхожда, като използва скалата на

Ликерт, състояща се от 5 нива (1 означава силно несъгласен и 5 означава силно съгласен).

Резултатът на всеки анкетиран студент се изчислява като сбор от всички елементи на скалата, като се имат предвид обрънатите твърдения. Въпросникът се състои от четири различни подскали:

1. Скалата за измерване на гнева включва 7 различни айтема, описващи различни реакции като: "1. Някои от приятелите ми мислят, че се ядосвам бързо.", 8. "Аз съм тих човек.", 12. "Бързо се ядосвам, но бързо се успокоявам", 18. "Имам проблем с контролирането на настроението си"; 19. "Когато съм разочарован, съм склонен да изразявам разочарованието си.", 23. "Понякога се чувствам като бомба, готова да избухне."; 28. "Губя контрол над себе си без сериозна и убедителна причина".
2. Втората скала се отнася до поведения, изразяващи физическа агресия: 2. „Може да съм склонен към насилие, за да получа и запазя правата си“; 5. „Когато съм много ядосан, разбивам нещата“; 8. „Понякога не мога да се спра да бия друго момче“; 11. „Заплаших някои момчета, които познавам.“; 13. „Когато съм провокиран, има вероятност да пребия човека, който ме е провокирал“; 16. „Не мога да намеря убедителна причина да бия друго момче“; 22. „Ако някой ме бие, аз му отвръщам“; 25. „Има момчета, които ме провокират, докато не се сбием“.
3. Пет айтеми са насочени към вербалната агресия: 4. „Казвам директно на приятелите си, когато не съм съгласен с тях.“; 6. „Не мога да спра да споря, когато другите не са съгласни с мен.“, 14. „Когато другите ме притесняват, аз им казвам какво мисля за тях.“, 21. „Често чувствам, че не съм съгласен с други момчета.“; 27. „Някои мои приятели казват, че съм "привърженик на полемиката и кавгата".
4. Враждебността е последната скала, включена във въпросника, състояща се от седем различни въпроса: 3. „Когато другите са мили с мен, се чудя какво искат.“ 7. „Чудя се защо понякога изпитвам огорчение и гняв към нещата.“ 10. „Подозирам

непознати, когато са твърде общителни и мили с мен"; "15. „Чувствам се толкова завистлива на моменти"; 20. „Понякога чувствам, че момчетата ми се смеят зад гърба"; "24. „Мисля, че другите момчета се отказват повече от мен", 26. „Знам, че приятелите ми говорят за мен зад гърба ми."

Докладваните коефициенти на скалите за физическата и вербална агресия са: ($r = 0,83$), за враждебността са: ($r = 0,79$), а за вербалната агресия са ($r = 0,73$).

6. Изследователски процес.

250 въпросника бяха раздадени на случаен принцип на студенти в университетите. Респондентите участваха доброволно и попълниха въпросниците искрено. Участниците попълниха въпросниците самостоятелно, на хартия, в присъствието на интервюиращ.

След това всички попълнени въпросници бяха прегледани за липсваща информация и бяха избрани 195 валидни въпросника за участие в проучването.

7. Извадка на изследването

В това изследване са участвали 195 студенти. Таблица 4 показва разпределението на участниците според демографските характеристики. По-голямата част от анкетираните са мъже ($n=116$), жените са с близо 20% по-малко ($n=79$).

Студентите в третата година от обучението си са най-голямата група ($n = 67$), следвани от студентите от първи курс ($n = 51$), студентите от втори курс ($n = 41$) и студентите от четвърти курс ($n = 36$).

Интерес представлява и разпределението на респондентите по специалности. Най-голям е броят на учениците, изучаващи специално образование ($n = 59$), следващата по големина е групата на студентите, изучаващи наука ($n = 51$), тези, които изучават ранно детско развитие и математика, са почти еднакво представени (съответно $n = 35$ и $n = 34$), а групата на тези, които изучават езици, е най-малка ($n = 25$).

Разпределението на анкетираните по отношение на населеното място е почти равно 96 (49.2%) от участниците посочват, че живеят в голям град, а 99 (50.8%) посочват, че живеят на село.

Табл. 4 Разпределение на участниците според демографските характеристики

Променлива		N	%
пол	Мъж	116	59.5
	Жена	79	40.5
Академична година	Първа	51	26.2
	втора	41	21.0
	Трета	67	34.4
	Четвърта	36	18.5
Специалитети	Науки	51	25.6
	Лингвистика	25	12.8
	Специално образование	59	26.2
	Ранно детство	35	17.9
	Математика	34	17.4
Място на пребиваване	Компютър		
	Град	96	49.2
	Село	99	50.8

Това изследване изследва нагласите на Арабски студентите от колежи и университети в областта на Хаифа, Израел към пушенето на наргиле и връзката им с агресивното им поведение. За разглеждането на тази тема са използвани осем хипотези.

Първа хипотеза

Първата хипотеза, която проверихме, беше дали има разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите пушачи и непушачи. Тази разлика е изследвана чрез Т тест за независими извадки.

Таблица 5. Сравнение между пушачи и непушачи

	Пушач	N	M	SD	T
Отношение към наргилето	Да (пушач)	92	3.22	.10	51.867 ***
	Не (непушач)	103	2.28	.15	

$p < 0.001$ ***

Резултатите показват, че има статистически значима разлика между студентите, които пушат наргиле и тези, които не пушат ($t=51.876$, $P < 0.001$), че нагласите на хората, които пушат наргиле, се оказват по-положителни от тези, които не пушат наргиле.

Хипотезата е приета. Установено е, че отношението на пушачите към пушенето на наргиле е ($m = 3.22$), за разлика от групата на непушачите ($m = 2.28$).

Втора хипотеза

Втората хипотеза беше свързана с предположението, че има разлика в нагласите към пушенето на наргиле между студентите, които пушат наргиле с различна честота. Тази хипотеза е изследвана чрез еднофакторен дисперсионен анализ.

Таблица 6. Нагласи в зависимост от честотата на употреба

	N	M	SD	F	
Нагласи към наргилето	Ежедневен	21	3.31	.06	30.836 ***
	Седмично	14	3.28	.083	
	Месечно	57	3.16	.08	
	понякога	92	3.22	.10	

$p < 0.001$ ***

Резултатите показват, че има статистически значима разлика в нагласите между студентите, които пушат наргиле според честотата на пушене ($F=30.836$, $P < 0.001$), че нагласите на хората, които пушат наргиле ежедневно, се оказват по-положителни от тези, които

пушат наргиле на седмична или месечна база. Хипотезата е приета. Установено е, че процентът на студентите, които пушат наргиле ежедневно ($m = 3.31$) за разлика от студентите, които пушат веднъж месечно ($m = 3.16$). Това е значителна разлика $p < 0,001$.

Трета хипотеза

Третата хипотеза на изследването е свързана с предположението, че пристрастяването към пушенето на наргиле е свързано с нагласите на студентите. Проверихме дали има значителна разлика към наргилето между студентите, които пушат наргиле и са пристрастени към него (вдишват дима дълбоко в белите си дробове) и тези, които не вдишват дим. Разликата е изследвана чрез Т тест за независими извадки.

Средно и стандартно отклонение за нагласите на наргиле пристрастени (вдишват дима дълбоко в белите си дробове) и тези, които не вдишват дим. Хипотезата е изследвана чрез t тест.

Таблица 7. Сравнение между зависими и непрастрастени

	Вдишват	N	M	SD	t
Отношение към наргилето	Да (пристрастен)	70	3.26	.08	16.975 ***
	Не (не е пристрастен)	22	3.09	.00	

$p < 0.001$

Резултатите показват, че има статистически значима разлика в нагласите между студентите, които пушат наргиле и са пристрастени към него (вдишват дима дълбоко в белите си дробове) и тези, които не вдишват дим ($t = 16.975$, $p < 0.001$), че нагласите на хората, които пушат наргиле, но не са пристрастени към него (не вдишват дима дълбоко в белите си дробове), се оказват положителни от тези, които пушат наргиле и са пристрастени към него (вдишват дима дълбоко в белите си дробове).

Има разлика в нагласите между двете групи. Това е значителна разлика $p < 0.001$ и нагласите на пристрастените студенти на наргиле са положителни повече от непушачите. Средните отговори

на зависимите студенти ($m = 3.26$) и отговорите на независимите студенти ($m = 3.09$). Хипотезата е приета.

Четвърта хипотеза

Четвъртата хипотеза постулира, че има връзка между времето, отделено за пушене, и отношението на пушачите към наргилето.

Хипотезата е изследвана чрез изследване на връзката и корелацията между две променливи чрез коефициента на Пийърсън.

Таблица 8. Сравнение в зависимост от времето прекарано в пушене

	M	SD	r	p<0.05*
Нагласи към наргилето	2.72	.48	.238 *	05*
Време, отделено за пушене	92.07	18.61		езултати

P

те от показват, че има статистически значима корелация между времето, отделено за пушене, и отношението на пушачите към наргилето ($r=0.238$, $p<0.05$). Установено е, че колкото по-дълго време се отделя за пушене, толкова по-позитивни са нагласите към наргилето. Хипотезата е приета.

Пета хипотеза

Петата ни хипотеза беше, че има връзка между нагласите към пушенето на наргиле и нивото на насилие проявявано от студентите. Хипотезата е изследвана чрез изследване на връзката и корелацията между две променливи чрез коефициента на Пийърсън.

Таблица 8. Връзка между нагласите към пушене на наргиле и агресивното поведение

	M	SD	r
Гняв	2.95	0.69	.335 ***
Физическо насилие	3.01	0.91	.164*
Вербално насилие	3.10	0.88	.155 *
Враждебност	3.06	0.67	.231 **
Насилие	3.07	0.69	.203 **
Отношение към наргилето	2.72	0.48	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Резултатите показват, че има статистически значима положителна връзка между отношението към наргилето и нивото на насилие на учениците, с всички аспекти на насилието (гняв, физическо и вербално насилие и враждебност) по-високите нагласи към наргиле, по-високото ниво на насилие.

Хипотезата е приета.

Шеста хипотеза

Шестата ни хипотеза беше, че има статистически значима разлика в нагласите към наргилето между хората (студентите) според специалността. Тази хипотеза е изследвана чрез еднопосочен анализ на дисперсията (One way ANOVA).

Таблица 9. Сравнение по отношение на изучаваната специалност

Специалност	N	M	SD	F
Науки	51	2.89	0.38	24.064 ***
Езици	25	3.20	0.36	
Специално образование	50	2.77	0.46	
Ранно детство	35	2.33	0.38	
Математика & Компютър	34	2.45	0.36	

$p < 0.001$

Резултатите показват, че има статистически значима разлика между студентите, които пушат наргиле в отношението си към него според специалностите си ($F=24.064$, $p < 0.001$). Установено, че студентите по лингвистика имат най-положителни нагласи ($m=3.2$) и след това студентите по науки ($m=2.89$). Най-малко положителни са нагласите на студентите, изучаващи педагогика на ранното детство ($m=2.3$). Хипотезата е приета.

Седма хипотеза

Въз основа на прегледа на литературата формулирахме хипотезата, че има статистически значима разлика в отношението към наргилето между студентите според пола.

Тази разлика е изследвана чрез Т тест за независими извадки.

Таблица 10. Полови различия

		пол		N	M	SD	t
нагласи към наргилето	Студенти	от		116	2.85	.44	4.711 ***
	Студентки	мъжки пол		79	2.53	.49	

$p < 0.001$

Резултатите показват, че има статистически значима разлика между студентите от мъжки и женски пол в отношението им към наргилето ($t=4.711$, $p < 0.001$), нагласите на студентите от мъжки пол се оказват по-положителни от нагласите на студентите от женски пол. Хипотезата е приета.

Осма хипотеза

Въз основа на теоретичния преглед постулирахме хипотезата, че има статистически значима разлика в нагласите към наргилето между студентите според тяхното местоживееие. Хипотезата е поверена чрез Т тест за независими извадки.

Таблица 11. Влияние на местоживеенето

	местоживеене	N	M	SD	t
нагласи към Село		116	2.77	.43	1.223
наргилето	Град	79	2.68	.53	

Резултатите показват, че няма статистически значима разлика между студентите според местоживеенето в отношението им към пушенето на наргиле ($t=1.223$, $p>0.05$). Тази хипотеза е отхвърлена.

Третата глава представя обсъждане на резултатите на изследването. Авторът посочва, че представеното изследване е едно от малкото, които изследват връзката между нагласите на студентите към пушенето на наргиле и връзката с агресивното поведение.

Отношение към пушенето на наргиле между пушачи и непушачи. Доказваме, че има статистически значима разлика в отношението към пушенето на наргиле между студентите, които употребяват наргиле ($m = 3.22$) и тези, които не употребяват ($m = 2.28$). Разликата е изследвана чрез t-тест за независими извадки ($t = 51.876$, $p < 0.001$). Това се обяснява с факта, че пушачите на наргиле смятат, че вредите от наргилето са вторични в сравнение с вредните ефекти от пушенето на цигари. Тъй като ефектът на наргилето е забавен, пушачът не усеща вредните последствия от него (Massalha, 2017; Koren & Nareal, 2005). В допълнение, продължителното интензивно пушене, води до пристрастяване към никотина, открит в тютюна, което прави пушача зависим от наргиле поради физическа, поведенческа и психологическа зависимост (Cancer Association, 2009; Корен, 2009). Затова нагласите са положителни към пушенето на цигари при пушачите, но и за високото самочувствие (Kashif, 2004) и психологическия комфорт, защото намалява стреса чрез пушене на наргиле (Massalha, 2018; Koren & Nareal л, 2005).

Ситуационно определяне на нагласите към пушенето на наргиле. Доказваме, че има статистически значима разлика в

нагласите към пушенето на наргиле сред студентите, в зависимост от честота, с която употребяват наргиле ($F = 30,836$, $p < 0.001$). Хипотезата е изследвана чрез еднофакторен дисперсионен анализ. Това означава, че студентите, които пушат ежедневно, имат по-положителни нагласи от седмичните или месечните пушачи. От това заключаваме, че студентите, които пушат наргиле ежедневно, са пристрастени към пушенето на наргиле, така че отношението им е положително. Тез резултати потвърждават изследването на Warsno et al., (2003), за нагласите на учениците от средните и средните училища към пушенето на наргиле. Tarabi (2007) установи, че най-голямата група пушачи в арабската общност е от възрастовата група 18-34 години, тя представлява 54,4%, а процентът на ежедневното пушене достига 71%. Нашите резултати също потвърдиха, че нагласите към пушенето на наргиле са ситуационно определени.

Положителните нагласи към пушенето на наргиле като предиктор за пристрастяване към пушенето. Доказахме, че има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле сред студентите, които пушат наргиле, и са пристрастени към него (вдишват дим дълбоко в белите дробове), и сред студентите, които пушат наргиле, но не вдишват дим ($t = 16.975$, $p < 0.001$). Разликата е тествана чрез t-тест за независими извадки. Тези резултати показват, че положителното отношение към пушенето на наргиле е предиктор за пристрастяване към тютюнопушенето.

Проучванията, изследващи феномена на навиците за пушене, показват, че 60% от пушачите в училищна възраст дишат дълбоко в белите дробове (Massalha, 2017). Това води до пристрастяване към никотина, открит в тютюна на наргилето (Al-Zarad, 2009; Koren, 2009). Ето защо те имат положителни нагласи към пушенето на наргиле, тъй като това помага да преодолеят самотата, тъй като пушенето на наргиле обикновено се случва в група, а пушещият се чувства приятно и "превъзходно", облекчава

стреса и дава психологическо облекчение (Gabbainn & Francois, 2000; Massalha, 2018).

Нагласите към пушенето на наргиле като предиктор на времето, отделено за тютюнопушене. Доказахме, че съществува връзка между времето, прекарано в пушене, и нагласите на пушачите към пушенето на наргиле ($r = 0.238$, $P < 0.005$). Хипотезата е изследвана чрез корелационен анализ между двете променливи чрез коефициента на Пийърсън. С други думи, колкото по-дълго е времето, прекарано в пушене на наргиле, толкова нагласите на пушача са по-положителни. Отделянето на повече време за пушене на наргиле допринася за тласкането на индивида към пристрастяване към тютюнопушенето. (Al Zarad, 2009). Това означава, че изгражда психологическа и физическа зависимост към тютюна (Sharaf, 1986).

Колкото повече време човек прекарва времето си в пушене на наргиле, толкова по-положително ще стане отношението му към наргилето. (Koren, 2004; Warsno et al., 2003).

Нагласите за пушене на наргиле като предиктор за насилие Доказахме, че съществува връзка между нагласите към пушенето на наргиле и нивото на агресивно поведение на студентите. Хипотезата беше проверена чрез корелационен анализ между двете променливи чрез коефициента на Пийърсън. Резултатите показват статистически значима връзка между нагласите към пушенето на наргиле и нивото на агресивно поведение на студентите във всички измерения: гняв ($r = .335$, $p < 0.001$), физическо насилие ($r = .164$, $p < 0.05$), вербално насилие ($r = .155$, $p < 0.05$), враждебност ($r = .231$, $p < 0.01$) и насилие ($r = .203$, $p < 0.01$). Положителното отношение към пушенето на наргиле е предиктор за насилствено поведение на арабските студенти. Колкото по-положителни са нагласите към пушенето на наргиле, толкова по-високи са стойностите по скалите за агресивно поведение. Тази хипотеза беше приета и проучванията в тази област потвърждават, че пушенето в различните му форми се счита за опасно поведение, което води до увеличаване на агресията (Jessor, 1987; Koren, 2004). Пушенето на наргиле по своите

социални характеристики е подобно на пушенето на цигари или пиенето на алкохол, така че това поведение може да се комбинира с рискови поведенчески патерни, както вече беше посочено (Jessor, 1987). Nareal (1999) подкрепя връзката между консумацията на алкохол и тормоза: насилие и тормоз, както и връзката между пушенето на цигари и алкохола (Gabbainn & Francois, 2000). Проучванията също показват (Jones et al., 2001; Koren, 2009; Koren & Nareal, 2005; Massalha, 2018).. че съществува връзка между тютюнопушенето и академичните постижения на индивида: пушачите провеждат рисково поведение, което води до ниски академични постижения, особено в училищния етап.

Университетската специалност като предиктор на нагласите към пушенето на наргиле. Доказахме, че има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле сред студентите според специалността, която изучават в университета $F = 24.064$, $p < 0.001$). Хипотезата беше проверена чрез еднофакторен дисперсионен анализ. Тъй като нагласите на студентите по лингвистика са по-положителни от тези на студентите по природни науки и студентите в специалност педагогика на ранното детско развитие. Този резултат е в противоречие с извода, до който е стигнал Ал-Есауи (2000), че студентите от научни специалности имат по-висока степен на агресия, в сравнение със студентите по литературни дисциплини в сирийските университети. (Al Essuy, 2000). Тази разлика може да бъде обоснована, както следва: литературните теми работят с човешки субекти, с чувства, езикова комуникация и много положителни социални изрази. Това прави следването по-хуманно и социално и по този начин намалява агресивните поведенчески тенденции. Що се отнася до научните дисциплини, това е суха материя, която не носи социален език, не изисква чувства, не дава възможност за усвояване на нови поведенчески модели или морални категории. Следователно обучаемият не усвоява нови езикови и социални модели. Затова позициите му са по-позитивни за агресивно поведение, особено ако поведението му е следствие на фрустрация, предизвикана от

трудности в усвояването на учебния материал и по-ниски образователни постижения. Що се отнася до студентите по педагогика и техните нагласи са по-малко положителни от тези на лингвистите и изучаващите научни дисциплини. Този резултат е неочакван, особено след като студентите в тази специалност трябва да бъдат по-търпеливи, толерантни и съпричастни, защото трябва да се справят с деца в ранна възраст. От друга страна вероятно повечето от студентите в тази специалност са жени, а жените като цяло имат по-малко положителни нагласи към пушенето в сравнение с мъжете.

Полът като предиктор на нагласите към пушенето на наргиле.

Доказахме, че има статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле сред студентите в зависимост от техния пол ($t = 4.711$, $p < 0.001$). Хипотезата е тествана чрез t-тест за независими извадки. Полът е предиктор на нагласите към пушенето на наргиле. Нагласите на студентите от мъжки пол са по-положителни от тези на жените. Нагласите към пушенето на наргиле често се свързват с обичаи, традиции и ценности в обществото (Koren, 2009; Massalha, 2017). Пушенето на наргиле обикновено е в групи и затова индивидът трябва да чувства, че е приет в групата и да чувства личната си стойност (Keefe, 1994). Арабското общество смята пушенето на наргиле практикувано от млади мъже за по-приемливо от пушенето на млади жени (Massalha, 2018). Това потвърждава, че 77,8% от пушачите на наргиле в арабското общество са мъже (Tarabi, 2007). Липсата на родителски контрол върху поведението на децата им във висшето образование също ги е накарало да експериментират с рискови поведения (Svensson, 2000). Това се случва в обществото на студентите във висшите учебни заведения, но повечето арабски общества не приемат момичетата да пушат на обществени места, така че не намираме в кафенетата в селата млади жени, които пушат наргиле, докато феноменът на пушенето на наргиле се разпространява в арабските страни - Египет, Ливан, Йордания и Палестинската автономия публично (Massalha, 2018).

Местоживеенето като предиктор на нагласите за пушене на наргиле. Нашето изследване показва, че няма статистически значима разлика в нагласите към пушенето на наргиле сред студентите според мястото на живеене ($t = 1.223$, $p > 0.05$). Хипотезата е тествана чрез t-тест за независими извадки. Този резултат не е съвместим с реалността, в която живеем в арабското общество. Смятаме, че градското население има голяма свобода на поведение в сравнение със селското общество. От друга страна е важно да се има предвид, че поведението свързано с пушене на наргиле, не се демонстрира там- където студента живее, а по-скоро в средата, в която учи, т.е. в големия град, далеч от контрола на родителите и натиска на общественото мнение. Това може да обясни липсата на значима разлика по отношение на местоживеенето. Хипотезата е отхвърлена, което означава, че мястото на пребиваване не е предиктор за отношението към тютюнопушенето.

Дисертационният труд завършва с резюме на заключенията и препоръки към политиките за намаляване на разпространението на тютюнопушенето. В дисертацията се разглеждат нагласите на студентите от висшите учебни заведения в арабското общество към пушенето на наргиле и връзката им с агресивното поведение. Пушенето на наргиле е опасно поведение, което води до пристрастяване и вълчачането на пушача в рискови поведения, включително употребата на токсини, алкохол и различни агресивни прояви.

Изследванията по тази тема показват широкото разпространение на тютюнопушенето, както и пушенето на наркотици чрез наргиле в общността и рязкото нарастване на процента на агресивно поведение сред членовете на общността; в училища, по улиците и различни институции, включително висши институти.

Това изследване и резултатите от него помагат за осъзнаване на необходимостта от повишаване на осведомеността за опасностите от пушенето на наргиле и предприемане на мерки за борба с него в обществото и в обществени и образователни

институции, като училища, университети и колежи. Смесването на тютюн за наргиле с токсини или използване на алкохол вместо вода в купа за наргиле създава значителни рискове за здравето на пушачите, но и за пасивните пушачи. В допълнение, това изследване помага за повишаване на осведомеността за влиянето на пушенето на наргиле върху агресията и формирането на политики подпомагащи превенцията на насилие.

За да се намали разпространението на явлението пушене на наргиле и да се променят нагласите на студентите следва да се прилага цялостна политика, която включва:

- Насърчаване на спортната практика на пушачите в частност, и на младите хора като цяло, защото те помагат за намаляване на негативните чувства на агресия и нервност, тъй като много пушачи виждат в пушенето на наргиле начин за намаляване на напрежението и негативните чувства и да избягат от реалността.
- Осигуряване на алтернативи за свободното време на младите хора, като младежки и спортни клубове за млади мъже и жени и други социални групи, тъй като спортната и социална ангажираност спомагат за разтоварване на излишния отрицателен товар в индивида и достигане на състояние на психологическо равновесие. Той също така елиминира разочарованието и безпокойството поради своите дейности, подкрепата на приятели и посоката на приемливо социално поведение.
- Намаляване на агресивното поведение, чрез обучение на хората да предприемат желани социални дейности, които повишават самочувствието им, без да вредят на другите. Ниската оценка често се свързва с агресивно поведение.

Да се насърчава и подкрепя поведението на доброволчеството за благотворителна дейност в общността, в различни сфери и в различни възрасти, където трябва да се предоставят програми на ниво общностни институции, селото и може би региона и държавата, ако има нужда.

- Да се разработят мерки за повишаване на осведомеността в общността и в различни институции за опасностите от пушенето на

наргиле и други опасни рискови поведения като злоупотреба с токсини и пиене на алкохол.

- Осигурете центрове, които подкрепят пушачите от различни възрасти, за да помогнат за преднамереното отказване от тютюнопушенето и според лична програма и в групата, с необходимата подкрепа и насоки.

От това изследване е очевидно, че пушенето на наргиле е основната причина за агресивното поведение сред студентите. Затова препоръчваме да следвате следните стъпки, за отказване от наргилето:

- Необходимостта да се убедят и убедят родителите да се откажат от тютюнопушенето да бъдат модели за подражание за децата. Пример, който трябва да се следва като източник на сила и подкрепа.

- Необходимостта учителите да не пушат пред учениците в училищата и да дават пример за добро поведение.

- Необходимостта от засилване на рекламата против тютюнопушенето в различните медии, с акцент върху увреждането на здравето на пушача и неговото семейство, на обществото като цяло и на държавата.

- Необходимостта да се работи за информираност и насоки за опасностите от тютюнопушенето в различни компетентни институции и министерства и в домовете и училищата.

- Необходимостта от приемане на закони за предотвратяване на тютюнопушенето и определяне на допустимите места за борба с това негативно явление и намаляване на опасностите от пасивното пушене.

- Поставяне на ясни етикети на различните кутии за тютюн, които да предупреждават за опасностите от тютюнопушенето във всички негови форми и видове.

- Данъчното облагане на тютюна може да доведе до икономически ограничения и помощ за намаляване на тютюнопушенето.

- Контрол върху спазването на закона и определяне на възрастовия диапазон, разрешен за закупуване на тютюн.
- Необходимост от провеждане на разяснителна кампания за младото поколение (в подготвителния етап) в образователните институции, споделена от родители на ученици и различни институции, участващи в процеса на обучение.
- И накрая, осъзнаването, разбирането, възприятието и индивидуалната отговорност към себе си и другите имат най-голямо въздействие в това уравнение. Ето защо е необходимо да се работи за повишаване на осведомеността на пушача, за да се знаят опасностите, пред които е изправен той, семейството му и неговата общност.

IV. ПРИНОСИ

1. Теоретичният обзор на изследването допринася за по-задълбоченото разбиране на пушенето на наргиле като рисково поведение сред младите арабски студенти както в Израел, но в световен мащаб.
2. Изследването предлага и задълбочен анализ на факторите, които влияят върху агресивното поведение на младите хора и агресивните прояви в училищен контекст.
3. Резултатите от емпиричното изследване запълват съществуващ дефицит в изследванията за връзката между пушенето на наргиле и агресивното поведение сред младите хора, както и факторите, които влияят върху решението на младите хора да започнат да пушат. Създаден е и въпросник за изследване на нагласите към пушенето на наргиле, който отговаря на изискванията за надеждност и валидност на психологическите инструменти и може да бъде използван в бъдещи изследвания по темата.
4. Изследването представя убедителни емпирични доказателства, че пушенето на наргиле е предиктор на агресивно поведение сред младите арабски студенти, с което предлага нов подход при разглеждането на този проблем в психологията и социалните науки.
5. Практико-приложната значимост на дисертацията се изразява в това, че резултатите могат да се използват от практики и представители на държавната администрация и политици при планирането на превантивни здравни програми, както и за интервенционни програми за намаляване на пушенето сред младите хора, и ограничаване на рисковите поведения, свързани с него, така и при планирането на програми за превенция на насилието.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Adel Harb** (2024). Hookah smoking and aggressive behavior among university arab students in Israel, e-Journal на ВСУ „Черноризец Храбър“, Секция „Психология и социални дейности“ бр. 21, 2024. ISSN 1313-7514.
2. **Adel Harb** (2024). Factors determining hookah smoking as risky behavior and dangers for the individual and the society, e-Journal на ВСУ „Черноризец Храбър“, Секция „Психология и социални дейности“ бр. 21, 2024. ISSN 1313-7514.
3. **Adel Harb** (2024). Aggressive behavior and factors influencing violence at school, e-Journal на ВСУ „Черноризец Храбър“, Секция „Психология и социални дейности“ бр. 21, 2024. ISSN 1313-7514.